

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: De macht van de deskundige

Klinkert, J.J.

Citation

Klinkert, J. J. (1976). Boekbespreking van: De macht van de deskundige. *Acta Politica*, 11: 1976(4), 547-549.

Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451693>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451693>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

observatie, participatie, analyse van brieven en dagboeken, historische beschrijving enz. zijn voor hen even belangwekkend. 'Wij gaan beseffen dat er geen onvermijdelijk antagonisme heerst tussen harde en zachte gegevens in de sociale wetenschappen'. In deze lijn wordt door hen Erving Goffman zonder aarzelen de belangrijkste recente vernieuwer van de sociologie genoemd en het laatste hoofdstuk van dit boek wordt gewijd aan hem en 'het schouwtoneel van de sociale ontmoetingen'. De auteurs hebben verder getracht een beknopte geschiedenis van de sociologie te schrijven zonder vast te houden aan een starre classificatie van theorieën of personen. Tenslotte worden andere sociale wetenschappen niet ontweken. Economie, antropologie en psychologie komen aan de orde waar dat nodig is. Sigmund Freud krijgt zelfs een heel hoofdstuk toegewezen. Onder de buurwetenschappen van de sociologie hebben echter vooral de geschiedenis-wetenschap en de politicologie hun hart gestolen. De sociologie wordt in nauw contact gehouden met de politieke lotgevallen en ideologieën van het Westen sinds de achttiende eeuw. Politicologen, die van sociologie houden, en sociologen, die van politicologie houden, kunnen met dit boek uit de voeten.

De inleiding van het boek wordt gevolgd door drie delen en een epiloog. Deel I, nogal uitbundig en willekeurig getiteld: *Het wisselend fortuin van het negentiende eeuwse rationalisme*, introduceert om te beginnen de Parijse profeten Saint-Simon en Comte. Van Karl Marx komen de sociologie, de economische theorie en de sociale resp. politieke filosofie aan bod. Wonderlijk genoeg wandelt na hem de laatste heer van stand: Alexis de Tocqueville het boek binnen en sluit dit deel met een rumoerige groep weldoeners (Ferguson en Smith), evolutionisten (Bentham, Malthus, Mill, Darwin en Spencer) en racisten (o.a. Gobineau). In feite zijn hiermee, althans in dit boek, de grondleggers van de sociologie aan de lezer voorgesteld. Deel II, *De grote doorbraak*, gaat over de klassieken. Weer drie grote figuren afzonderlijk, Durkheim, Weber en Freud, en een groep: Simmel, Cooley en Mead. Van Weber wordt behalve de sociologie (stratificatie, organisatie en politiek) zijn geschiedtheorie over de rationalisatie van de wereld helder uiteengezet. Opvallend is de dominante rol van Emile Durkheim, die in dit deel uitvoerig behandeld wordt, maar ook overigens in dit boek een centrale rol wordt toegekend. Deel III krijgt ook een even mooie als arbitraire aanduiding: *De lotgevallen van het twintigste eeuwse raffinement* en valt eveneens uiteen in vier hoofdstukken. Op het laatste hoofdstuk over Erving Goffman na behandelt elk hoofdstuk hier meerdere figuren: Thomas, Park en de Chicago-school; Pareto en Parsons (de constructie van het sociale systeem) en het vooral voor politicologen belangrijke hoofdstuk: *In de schaduw van Hitler* over Michels, Mannheim en Wright Mills. In de Epiloog, die gewijd is aan de sociologie van gisteren en morgen en evenals de inleiding de vorm heeft van een essay, geven Randall Collins en Michael Makowsky ideeën over de historische voorwaarden, waaronder de aandacht voor de samenleving wetenschappelijk vorm kon krijgen. Verlichting, de opkomst van de moderne regeringsbureaucratieën en de ontwikkeling van de moderne onderzoeksgericte universiteit. Het tweede deel van de epiloog laat in grote lijnen de ontwikkeling van de sociologie zien en combineert dit aperçu met een evaluatie. Eén voorbeeld met betrekking tot het symbolisch interactionisme. 'Een van de redenen dat de populariteit ervan nog steeds voortduurt is dat het niet de moeilijkste vragen over politiek en stratificatie oproept die in een meer structurele theorie naar voren zouden komen, en daarom garandeert dat het onderzoek van de sociologen niet in conflict zal komen met hun fundamentele liberale ideologie'. Ook de slotaccorden van dit boek, *Verwachtin-*

gen voor de toekomst, laten ons niet in het ongewisse over wat de schrijvers zelf van mening zijn. Van Azië en Zuid-Amerika verwachten ze geen leidende positie voor de toekomstige ontwikkeling van de sociologie. De Japanse universiteiten, mogelijk de beste van de niet-Westerse landen, leggen te veel nadruk op kwantitatieve beschrijving en technische verfijning. De Sovjet-sociologie is ontbloot van elk intellectueel gehalte. Van de universitaire sociologieën op het vasteland van Europa hebben zij de hoogste verwachtingen van Frankrijk en Duitsland als men daar tenminste voort wil werken op Durkheim, Weber, Mannheim, Michels en Simmel. Het eindoordeel over dit boek zelf, uitstekend vertaald door Martijn Kock en Dick Pels, moet gunstig luiden overal waar de auteurs erin geslaagd zijn hun werkformule in volle omvang werkelijk operationeel te maken. Zo zijn de hoofdstukken over Marx, Durkheim, Weber, Goffman en Mannheim excellent. Waar de formule door de beknoptheid van de behandeling niet tot haar recht kon komen, vindt men ook de zwakste stukken in dit boek. George Simmel, Herbert Spencer en Georges Sorel worden ontoereikend behandeld. Talcott Parsons bovendien onwelwillend. Belangrijke figuren uit de geschiedenis en actualiteit van de sociologie — sommigen zelfs een hele richting vertegenwoordigend zoals de Frankfurter Schule — moeten met een enkele vermelding volstaan: Sorokin, Merton, Etzioni, Gurvitch, Crozier, Veblen, Homans, Horheimer, Habermas. Sommigen zoals Elias, Geiger, Troeltsch, Touraine, worden zelfs in het geheel niet vermeld. Maar men moet een boek over de geschiedenis van de sociologie niet te gauw attaqueren op een onvolledigheid, die bij zo'n omvangrijke stof eenvoudig onvermijdelijk is. Datgene wat wèl geboden wordt heeft werkelijk niveau. Het hoort tot het weinige beste, dat in Nederland op dit gebied gepubliceerd is. Het boek is bovendien zeer leesbaar, waartoe het feit bijdraagt dat de tekst niet belast wordt met details, titels en veel namen. Jammer blijft dat een boek van deze aard — een overzichts- en naslagwerk — geen zakenregister heeft en wèl — gezien de uitgebreide inhoudsopgave — een totaal overbodig naamregister.

H. P. M. Goddijn

N. Rodenburg, **De macht van de deskundige**; een onderzoek over machteloosheid en deskundigheid. Assen (Van Gorcum), 1974, -200 p., f 44,—

Verschijselen van macht en machteloosheid hebben altijd al de aandacht van beoefenaren der sociale wetenschappen geboeid. Dat dat nog steeds het geval is, blijkt uit het onderzoek dat N. Rodenburg heeft ingesteld. Het boek 'De macht van de deskundige' is het verslag ervan.

De hoofdstukken 1 en 2 bevatten een inleiding en een algemene probleemstelling; voorts worden een viertal hypothesen ontwikkeld. De auteur voorspelt daarin de mate waarin een persoon het gedrag van een ander beïnvloedt vanuit kennis van twee factoren. Enerzijds de situationele factor 'macht op basis van deskundigheid'. Anderzijds wordt een voorspelling gedaan vanuit de persoonlijkheidsfactor 'machteloosheid', zoals gemeten met de interne-externe controle schaal van Rotter. 'De persoon met een geloof in interne controle is iemand die in het algemeen denkt invloed te kunnen uitoefenen op hetgeen hem overkomt' (p. 36). Bij een externe controle-persoon ligt dat precies andersom.

In hoofdstuk 3 wordt de methode van onderzoek besproken (een serie opeenvolgende experimenten), terwijl in de daaropvolgende hoofdstukken de resultaten

ervan beschreven en besproken worden. In hoofdstuk 6 worden conclusies getrokken. Deze komen er kort samengevat op neer dat

— iemand, die als deskundige wordt beschouwd, invloed kan uitoefenen op anderen t.a.v. een onderwerp waarvan de ander weinig weet en waarbij hij zich enigermate betrokken voelt;

— iemand, die zich in het algemeen machteloos voelt, minder effect heeft met zijn beïnvloedingspogingen op de mening van anderen dan personen die zich in het algemeen niet machteloos voelen.

Allereerst moet worden opgemerkt dat ieder die geïnteresseerd is in sociaal-psychologische theorievorming en onderzoek over sociale macht, dit boek zeker kan worden aanbevolen. Daarbij komt dat Rodenburg er in geslaagd is het verslag van zijn onderzoek ook voor niet-sociaal-psychologen uiterst leesbaar te houden, mede dankzij een systematische opzet en een ruim gebruik van samenvattingen.

Een tweede opmerking betreft de titel en ondertitel van het boek. Deze zijn weliswaar aantrekkelijk maar geven geen juist beeld van de inhoud. Het boek geeft namelijk ongeveer evenveel aandacht aan sociale macht als aan machteloosheid; beide factoren horen in de hoofdtitel thuis. De deskundigheid is een zaak van de ondertitel, mede gezien de betrekkelijk toevallige keuze voor deze factor als machtsbasis. In een tijd waarin te lezen literatuur dikwijls op de titel geselecteerd moet worden is onzorgvuldigheid daarin te betreuren.

Over het gebruik van het begrip macht de volgende opmerking. Rodenburg definieert het als volgt: 'Onder macht wordt verstaan het vermogen van een persoon het gedrag van een andere persoon in zekere mate te bepalen, daaraan richting te geven' (p. 20). Als operationele definitie geldt: 'dat men van macht kan spreken, wanneer men kan voorspellen dat in bepaalde aan te geven situaties de een effectieve invloed heeft op de ander en omgekeerd' (p. 22). Nu wil Rodenburg met zijn onderzoek nagaan 'of er een positieve relatie is tussen de hoeveelheid macht van de ene persoon (...) en de mate waarin het gedrag van de minder machtige wordt veranderd' (p. 19). Vullen we in deze laatste zin voor 'macht' de eerste gegeven definitie ervan in, dan ontstaat een tautologie: de gezochte relatie is per definitie aanwezig.

Oorzaak van deze begripsverwarring is het verwisselen van de begrippen macht en machtsbasis. Zo wordt met het in het boek veel gebruikte begrip deskundigheidsmacht bedoeld: deskundigheid als machtsbasis. In het onderzoek wordt nagegaan of dit een effectieve machtsbasis is; m.a.w. onderzocht wordt of deskundigheid macht verschaft.

Een laatste opmerking geldt de, wat Rodenburg noemt, externe validiteit van het onderzoek: 'de mate waarin (...) kan worden gegeneraliseerd naar andere populaties, andere situaties, andere variabelen' (p. 46). Deze vraag is uiteraard voor politicologen en sociologen van groot belang. Rodenburg zelf noemt enige maatregelen om de externe validiteit te verzekeren en zegt hiermee zo goed mogelijk rekening gehouden te hebben. De voorzichtigheid die hieruit spreekt is echter verdwenen bij de conclusies. Gezien de duidelijkheid van de resultaten van het onderzoek meent de auteur dat deskundigen in onze samenleving macht hebben, en hij beveelt direct een aantal maatregelen tegen misbruik van deskundigen' aan.

De vraag die opkomt in deze zaak van externe validiteit is: wat is in dit onderzoek een deskundige? De auteur geeft geen definitie, maar laat hem in de experimenten omschrijven als: 'hij is een deskundige op het gebied van stadsplanning en stedenbouwkunde, die veel adviezen geeft bij de bouw van nieuwe steden, zoals bijvoor-

beeld in Flevoland (Lelystad e.d.)' (p. 182). Het lijkt plausibel dat verschillende bij dit onderwerp betrokken bevolkingsgroepen bij deze omschrijving verschillende gedachten kunnen koesteren. Voorts dat, wanneer men een ander terrein dan stadsplanning zou nemen, de deskundigheid heel anders beoordeeld zou worden. Rodenburg houdt in zijn onderzoek hiermee rekening door na te gaan als hoe deskundig de omschreven persoon door de proefpersonen beschouwd werd. Een deskundige in dit onderzoek is dus hij die als zodanig beschouwd wordt.

Hierbij moet worden aangetekend, dat deze omschrijving enerzijds een grotere generaliseerbaarheid van resultaten geeft. Anderzijds wordt het nu vrijwel onmogelijk in de maatschappelijke werkelijkheid voorspellingen over de invloed van concrete deskundigen te doen; dan moet namelijk eerst gemeten worden door wie zij als deskundigen beschouwd worden. Anders gezegd: ik weet nu dat deskundigheid macht geeft, maar dat zegt mij helaas nog niets over de invloed van bijv. iemand die op de televisie als deskundige wordt aangekondigd. Een ander aspect van deze opvatting van deskundigheid is, dat het raakpunt van dit onderzoek met sociologie en politicologie duidelijk wordt. Werd in dit onderzoek deskundigheid als onafhankelijke variabele beschouwd, juist met de gegeven omschrijving ervan blijkt, dat het in de maatschappelijke werkelijkheid een afhankelijke variabele is. Gesteld kan worden: niet alleen geeft deskundigheid macht, maar ook andersom: macht geeft deskundigheid; te denken valt daarbij aan bijvoorbeeld de medische professie met een sterke gedragscontrole naar binnen en informatiecontrole naar buiten. Het zal overigens duidelijk zijn, dat dit geen kritiek op het onderzoek van Rodenburg is; eerder is het een aanzet tot een ook door de auteur gesignaleerde noodzakelijke aanvulling. In dit licht bezien lijkt echter de door de auteur gegeven verhandeling over de rol van deskundigheid in onze samenleving (p. 150-154) enigszins voorbarig, al mogen de resultaten van het onderzoek nog zo duidelijk zijn.

J. J. Klinkert

Herman de Lange, **Het moderne oorlogssysteem en de vrede**. Beverwijk (H. Nelissen B.V.), 1975, -144 p., f 14,90

De hoofdpzets van De Lange's boekje is het aangeven van enige grote kaders van het moderne oorlogssysteem, aan de hand van een aantal ontwikkelingssociologische en historische probleemstellingen. In de loop der tijden, zegt hij, zijn de nationale staat en de maatschappij in hun organisatiestructuur en in hun werking steeds meer vermilitariseerd; de staat is een oorlogsstaat geworden en de maatschappij een oorlogsmaatschappij. Hij wil het verschijnsel oorlog in de meest brede zin behandelen want 'maar al te vaak werken we met een verklaringstheorie, die één aspect behandelt, terwijl we niettemin de pretentie hebben dat we het gehele verschijnsel daarmee zouden kunnen verklaren'.

De Lange zegt met nadruk, dat hij niet de pretentie heeft een algemene inleiding tot de vredeswetenschap te schrijven en 'evenmin gaat het hier om een wetenschappelijke studie'. Na deze inleidende zinsneden had men tot de orde van de dag kunnen overgaan indien hij niet de verwachting koesterde 'wel een wetenschappelijk verantwoorde visie te ontwikkelen op enkele fundamentele kenmerken van het huidige oorlogssysteem en de moderne oorlogsmaatschappijen'.

De Lange behandelt ook niet, zegt hij, de kwestie van oorzaken van oorlog, de redenen waarom collectief geweld zo'n frekwent maatschappelijk verschijnsel is,